

Rollins' a/theïsme: De God die zegt dat hij niet bestaat

Riemer Roukema

Gepubliceerd in: *Kerk en Theologie* 68, 1 (2017) 6-15

In juli 2016 stond in dit tijdschrift (p. 229-239) een bijdrage van Frits de Lange, die terugging op een lezing voor een minisymposium over het post-theïsme. Een kortere versie hiervan verscheen op 11 juni 2016 in de weekendbijlage van het dagblad *Trouw*. De Lange baseert zich voor zijn beschouwingen over theïsme en post-theïsme vooral op Peter Rollins, die zich 'a/theïst' noemt. In een pub in Belfast organiseert hij vieringen van een door hem gestichte geloofsgemeenschap waarin hij, evenals in zijn boeken, de controverse tussen theïsten en atheïsten te boven wil komen. De Lange rangschikt deze bijeenkomsten onder de *emerging church movement*. Naar Rollins' eigen zeggen heeft hij God eens horen zeggen: 'Ik besta niet' (229). Dat kan zo worden opgevat, dat God niet bestaat in de massieve, metafysische zin die – zo wordt het tenminste voorgesteld – wordt aangehangen door traditionele, theïstische gelovigen. Rollins neemt zijn vertrekpunt bij de godverlatenheid van Jezus aan het kruis en meent dat met de dood van Jezus God gestorven is. Immers, 'de stervende man aan het kruis, is God', zo geloofden de eerste christenen volgens Rollins (230). Over 'de kerk' denkt hij niet flatteus, in De Langes beschrijving; hij beschouwt die 'als een ideologische drug, waar je elke week je shot troost en geruststelling komt halen' (233). Hij lijkt 'kerk' en 'religie' op één lijn te stellen, want ook religie in algemene zin ziet hij – aldus De Lange – 'letterlijk als een verslaving, vergelijkbaar met die aan alcohol en drugs. De roes verhindert het onder ogen zien van de realiteit, en vraagt telkens om toediening van een nieuwe dosis. En wie probeert af te kicken krijgt met ernstige ontwenningverschijnselen te maken' (238). Een zeer kwalijk geacht gevolg van het theïstische frame wordt aldus verwoord: 'Wie religieus denkt, leeft en gelooft, is onverantwoordelijk bezig, omdat hij zijn mondigheid ontkent' (232).

De Lange relateert Rollins aan Bonhoeffers passages over 'een volledig religieuze tijd' en diens religiekritiek in de reconstructie van Eberhard Bethge (232). In zijn artikel vallen de namen van meer denkers die hij met de bovenstaande gedachten in verband brengt, van Meister Eckhart tot Slavoj Žižek. Ik pretendeer niet in dit korte bestek aan het hele artikel recht te doen, en verwijs daarvoor naar de complete tekst. Wel wil ik op de teneur ervan ingaan, en daarbij zullen ook andere aspecten ervan naar voren komen.

Het religieuze frame en het framen van christelijk geloof

Het aanvankelijke thema, het al dan niet bestaan van God, is in onze westerse context als vraagstuk natuurlijk actueel. Over dat 'bestaan' zijn diepzinnige filosofische discussies gevoerd, en De Lange kan gelijk hebben als hij, met verwijzing naar Rollins, die discussie een 'welles-nietes spel' noemt waarin twee partijen elkaar gevangen houden (229). Met instemming verwijst hij naar Johan Goud: 'Niet de vraag of God bestaat is in het geloof relevant, maar of je in God gelóóft en wat dat voor je betekent' (234). Mooi gezegd, al wil ik daarbij aantekenen dat 'God' er dan toch op een bepaalde manier zal moeten 'zijn' – om het woord 'bestaan' nu te vermijden – en kom daar zo direct op terug.

Eerst wil ik ingaan op de weergave van het religieuze 'frame' dat De Lange, blijkens zijn voetnoten, niet alleen aan Rollins maar ook aan andere auteurs ontleent. Dat frame betreft het creëren van een innerlijke wereld van het individu naast en tegenover de 'buitenwereld', een metafysische indeling in *Diessets* en *Jenseits*, het onderhouden van een lijntje tussen je innerlijke wereld en dat *Jenseits*, en het leggen van je lot in handen van die andere wereld in

de hoop dat je er eeuwig beter van wordt (232). Zo heeft Eberhard Bethge dat afgeleid uit de gevangenschapsbrieven van Bonhoeffer. Deze karakteristiek van het religieuze frame is ten dele herkenbaar en is verwant met Barths negatieve visie op religie in tegenstelling tot ‘geloof’. Mijn bezwaar ertegen is dat zij zo eenzijdig en, gelet op het *geloof* van tal van christenen, zo karikaturaal is. Dat uit die typering afgeleid wordt dat wie *religieus* denkt en gelooft, onverantwoordelijk bezig is omdat hij zijn mondigheid ontkent, is hooguit waar bij een dergelijk religiebegrip. Uit het artikel blijkt echter dat Rollins zelf dit onderscheid tussen religie en geloof niet maakt, want hij scheert impliciet alle gelovige kerkgangers over de ene kam van het religieuze frame. Dan is kerkgang een verslaving, het halen van een shot, en wie ermee ophoudt krijgt met ontwenningverschijnselen te maken.

Naar mijn indruk krijgen velen die uit de kerk wegblijven amper of niet met ontwenningverschijnselen te maken, omdat ze van jongs af door hun ouders naar de kerk werden meegenomen maar er na verloop van tijd weinig meer voor voelden, zodat ze het als een opluchting ervaren daarmee op te houden zodra ze op eigen benen staan. Als Rollins het over ontwenningverschijnselen heeft, dan spreekt hij kennelijk voor zichzelf, en – inderdaad – voor een deel van de kerkverlaters, namelijk voor hen die pas na enige tijd of op latere leeftijd besloten hebben niet meer naar de kerk te gaan, nadat ze er eerder nog met volle of enige overtuiging aan deelnamen. Voor *zulke* mensen organiseert Rollins zijn bijeenkomsten in een café, voor de categorie van diegenen die dan toch iets missen. Maar als, volgens Rollins, kerkelijke betrokkenheid in het algemeen zou zijn te karakteriseren als een verslaving zoals aan drank of drugs, waarom zou dat dan ook niet gelden voor zijn eigen ‘performance’ (229) in een Ierse pub? Is dat dan de methadon voor de kerkverlaters die de kerkgang en de saamhorigheid die daarbij hoort ergens toch missen? De algemene karakterisering van religie als verslaving keert als een boemerang op zijn eigen bijeenkomsten terug.

Die grove karakterisering van religie als verslaving, zonder het onderscheid te maken met integere, gelovige betrokkenheid bij het evangelie, acht ik een belediging van al die gelovigen die zich hierin niet herkennen. Zo kan iemand die regelmatig naar de kerk gaat en ook daarbuiten bidt en de Bijbel leest, daarin de motivatie en inspiratie vinden om – ik noem maar wat – met tact en geduld met moeilijke burens om te gaan, of zieken te bezoeken, of aan vluchtelingen taalles te geven, of participaties bij Oikocredit te nemen, of brieven voor Amnesty International te schrijven, of zich op een andere manier tegen onrecht te verzetten. Meer uitgesproken ‘gelovige’ zaken noem ik nu maar niet, omdat die onder Rollins’ harde religiekritiek zouden vallen. Vergelijken wij de genoemde activiteiten van betrokken christenen met de verslaving aan drank of drugs, dan komen we in een andere wereld. Wie daaraan verslaafd is, ruïneert zijn gezondheid, kan zijn huisgenoten tot wanhoop drijven, en is geneigd erover te liegen of in ieder geval de verslaving te verhullen. Ik begrijp wel wat voor Rollins het punt van overeenkomst tussen verslaving en religieuze aanhankelijkheid is, en ik weet wel dat iedere metafoor mank gaat, maar desondanks acht ik dit beeld van verslaving niet van toepassing op oprechte, integere gelovigen. Bovendien: wat is er eigenlijk mis met een wekelijks ‘shot troost en geruststelling’ (233) voor hen die in een onmogelijke situatie verkeren waaraan, wat ze eventueel ook proberen, weinig of niets te veranderen is? Denk aan ouders met een verslaafd kind, of een depressief kind, of een vroeg gestorven kind, of een kind dat zelfmoord heeft gepleegd; denk aan een moeilijke, veeleisende partner of ouder zonder inzicht in zichzelf, aan een brute overheid die minderheden, waaronder christenen, discrimineert. Wat is er dan eigenlijk aan te merken op de troost van het evangelie? Wie doet hier nu aan framen? Rollins framet religie tot iets wat het lang niet altijd is.

Ecclesiologische kanttekeningen

Nog iets over Rollins' vieringen in het café: zoals aangeduid zal er zeker behoefte aan zijn, namelijk bij kerkverlaters die 'toch iets missen', maar zij participeren daarin dan alleen voor zichzelf. Het is ondenkbaar dat hun eventuele kinderen zich er ook door aangesproken voelen, omdat die kinderen het gevoel van gemis aan regelmatige kerkgang niet kennen. Zij leven in een andere wereld, en hebben van hun twijfelende ouders amper een godsdienstige opvoeding gehad omdat die niet wisten wat ze in gelovig opzicht moesten voorleven of overdragen. Zulke buitenkerkelijke, hypervrijzinnige bijeenkomsten waarin alles op losse schroeven mag komen te staan, voorzien wel in de bevrediging van een bepaalde semi-religieuze behoefte, maar wie ze organiseren zullen het moeilijk hebben de deelnemers vast te houden. Op gegeven moment zijn die toch zeker afgekickt?

Toch blijft er voor zulke bijeenkomsten een toekomst, zolang er namelijk traditionele, orthodoxere kerken zijn waarin mensen opgroeien die zich er na verloop van tijd niet meer in thuis voelen. De steeds weer nieuwe aanwas voor buitenkerkelijke of ook uitgesproken vrijzinnig-kerkelijke vieringen is afhankelijk van de bredere context van traditioneel christendom. Om een anekdotisch voorbeeld te geven: na een remonstrantse kerkdienst waarin nieuwe, door de remonstrantse reclamecampagne geworven 'vrienden' werden verwelkomd, sprak ik na afloop met allerlei mensen. Vrijwel allen waren ze van hervormde of gereformeerde herkomst, waarvan ze vervreemd waren geraakt. Ik blijf even bij de remonstrantse broederschap, die in het algemeen nog heel wat dichterbij het traditionele christendom staat dan Rollins' cafévieringen. Het is toch opvallend dat allerlei toonaangevende theologen van dit kerkgenootschap uit andere kerken afkomstig zijn. Ik noem maar – en met respect, want ik ben overtuigd van hun integriteit: Johan Goud, Eginhard Meijering, Tom Mikkers, Peter Nissen, Joost Röselaers. Jongeren die zelf in een uitgesproken vrijzinnig milieu opgroeien, gaan toch alleen bij grote uitzondering in dat spoor verder. Het is zoals de zich vrijzinnig noemende remonstrant Meijering toegeeft: 'Voor zover het geloof nog op volgende generaties wordt overgedragen, gebeurt dat in de orthodoxie. Die heeft dan ook de grote taak om de kerk in stand te houden.'¹ Nu gaat het Rollins uiteraard in het geheel niet om het in stand houden van de kerk, maar wat betreft het overdragen van een vrijzinnige vorm van christelijk geloof moeten we, overeenkomstig Meijerings waarneming, al niet veel verwachten van de vrijzinnige kerken, en dus, concludeer ik, des te minder van nog lossere verbanden met hun minimalistische boodschap. De kans is groot dat die over tien jaar zijn verdwenen, al kunnen er dan weer nieuwe bijeenkomsten van andere kerkverlaters met ontwenningverschijnselen opdienen.

Het achterliggende motief van deze overwegingen is dat ik het voor de westerse cultuur van belang acht dat het verhaal van Israël en het geloof in het evangelie nu juist wel aan een volgende generatie worden overgedragen en door jongeren worden overgenomen.² Zouden we Rollins volgen, dan zou dat spoor in onze cultuur doodlopen. Voor mijn besef zou dat doodzonde zijn.

Theologische en bijbels-theologische kanttekeningen

Enkele theologische opvattingen die in De Langes artikel worden genoemd vragen eveneens om een reactie. Dat Rollins God eens zou hebben horen zeggen: 'Ik besta niet', moet misschien als een grapje worden opgevat. Het is een aardige paradox, want als God dat zou hebben gezegd, dan spreekt hij toch maar. Toch kan deze uitspraak ook als prikkelende paradox

¹ E. Meijering, *Ja, dat geloof ik (en wel hierom)*, Utrecht 2015, 13.

² Zie daarover verder mijn artikel 'Vrijzinnigheid en orthodoxie', onder de titel 'Vrijzinnigen hebben orthodoxe christenen nodig', verschenen in *Christelijk Weekblad* 24 sept. 2010, p. 3; ook op <http://riemerroukema.nl/downloads/RiemerRoukema-0043.pdf>.

niet serieus worden genomen. Als Rollins inderdaad een echte ervaring beschrijft – en zo wordt het voorgesteld – dan heeft hij niet de stem van de God van de Bijbel gehoord. In psychiatrisch opzicht zou het een waan genoemd kunnen worden, net zoals president George W. Bush naar verluidt³ God heeft horen zeggen dat hij de tirannie in Irak moest beëindigen. In theologisch opzicht moeten zulke vermeende godsspraken toch worden getoetst en niet klakkeloos verder verteld.

Ik begrijp wel dat het amper zin heeft om in zo'n discussie naar de Bijbel te verwijzen, maar al erken ik dat zo'n beroep onbevredigend gevonden kan worden, ik ben nu eenmaal een theologisch gemotiveerde bijbelwetenschapper met, bovendien, kennis en begrip van het vroege christendom. Al zou een beroep op de Bijbel in deze discussie lijken op de communicatie tussen een Rus en een Chinees, dat moet dan maar, al is het alleen maar om de ontstane kloof aan het licht te brengen. Met betrekking tot Rollins' ervaring dat God van zichzelf zegt dat hij niet bestaat, moet ik dan denken aan de passage waarin wordt verteld dat God zich bekend maakt als 'Ik ben die ik ben', of, volgens de Nieuwe Bijbelvertaling: 'Ik ben die er zijn zal' (Exodus 3:14). Bijbels-theologisch kan deze uitspraak niet worden afgedaan als een marginale tekst, integendeel. Daarbij haakt Hebr. 11:6 aan, waar staat dat wie tot God komt moet geloven dat hij er is (ὄτι ἔστιν). Ondanks alle diepzinnige besprekingen van het 'bestaan' van God – uiteraard niet als een werelds subject – zou het toch zeer gekunsteld zijn om aan God in wie een mens kan geloven (zoals Goud wil vasthouden) ieder 'zijn' te ontzeggen.⁴

De Lange trekt voor zichzelf enkele lijnen uit Rollins' 'radicale theologie' en noemt dan ten eerste de consequentie dat 'God ... voor christenen te menselijk, te humaan, te zeer op liefde [is] aangelegd, om tegelijk ook Opperbouwmeester van en heerser over het universum te zijn' (235). Inderdaad is het geloof in God als Schepper en onderhouder van de wereld niet evident. Dat hebben ook de oude gnostici en Marcion van Sinope al gezien. Daarom postuleerden zij een andere god die zich niet met de materiële wereld inliet, maar in een hogere, suprakosmische, volstrekt geestelijke wereld verbleef waartoe alleen diegenen bestemd waren die zich de ware gnosis of het geloof in Christus eigen maakten, al dan niet op grond van uitverkiezing. De Schepper achtten zij daarentegen een mindere god die niets kon bijdragen aan de verlossing van hun ziel. De religieuze context was een andere, maar de oplossing van de vraag naar de relatie tussen God en de wereld lijkt veel op hetgeen De Lange voorstelt: christenen moeten het geloof in God de Schepper – hij spreekt vervreemdend van Opperbouwmeester – loslaten, evenals het geloof dat deze God 'heerser over het universum' zou zijn. De formuleringen wijken – waarschijnlijk opzettelijk – af van de gangbare geloofstaal, maar de strekking is duidelijk.⁵ Psalmen kunnen we dan niet meer zingen (het komt in allerlei moderne gemeenten ook weinig meer voor), en we zijn aan de grillen van de godloze wereld overgeleverd. Nu is er zeker wel enig begrip op te brengen voor de reden van deze consequentie, maar ik signaleer toch dat hiermee een van de oudste ketterijen van het vroege christendom terugkeert. Dat God met de schepping te maken heeft, dat hij ten goede op deze wereld wil inwerken, dat hij er zijn koninkrijk wil vestigen – als Koning dus, ofwel heerser – het valt

³ *The Guardian*, 7 okt. 2005.

⁴ Zie bijvoorbeeld de bijdrage van Marcel Sarot aan het minisymposium, 'Een mooie gedachte, maar veel te weinig'? Kritische kanttekeningen bij post-theïsme', *Kerk en Theologie* 67 (2016), 207-221 en Jan Muis, *Onze Vader. Christelijk spreken over God*, Zoetermeer 2016, 355-382. Met waardering heb ik ook herlezen H.S. Benjamins, *Mocht God bestaan. Het christelijk geloof ter verantwoording*, Baarn 1997, 48-82.

⁵ Zie ook L.J. Lietaert Peerbolte, 'De geest van Marcion. Nieuwe discussies over schepping en canon', *Tijdschrift voor Theologie* 56 (2016), 262-279, n.a.v. Carel ter Linden en Notger Slenczka.

dan allemaal weg. Wie daarvoor kiest, heeft het apostolische geloof van de kerk van alle eeuwen de rug toegekeerd.

Jezus is voor Rollins van kardinaal belang, en zo ook voor De Lange. Het gaat hun dan bij uitstek om Jezus als de personificatie van God die mens wordt en sterft. De Lange citeert ook – kennelijk instemmend – de filosoof Marcel Gauchet, die stelt dat God met zijn menswording ophield God te zijn, zodat het christelijk geloof een religie is die afscheid neemt van de religie. Ook hierbij vraag ik mij af of het wel enige zin heeft hiertegen een bijbels argument in stelling te brengen, maar de nieuwtestamenticus in mij kan nu eenmaal niet anders dan protesteren tegen deze weergave van het nieuwtestamentische getuigenis. Daaruit is inderdaad af te leiden dat Jezus God vertegenwoordigt, maar niet dat zijn dood betekent dat daarmee God sterft. De passage waarnaar voor deze opvatting wel vaker wordt verwezen, Filippenzen 2:6-11, zegt niet dat met Jezus ook God sterft, maar dat God Jezus uit de dood vandaan heeft verhoogd en dat Jezus uiteindelijk door alle schepselen aanbeden zal worden als de Heer, tot eer van God de Vader. Wie wil volhouden dat met Jezus ook God lijdt *en sterft*, hangt weer een andere als ketterij bestempelde opvatting uit het vroege christendom aan, die van het modalisme of, met een scheldwoord, patripassianisme. In die oude stroming geloofde men echter tenminste nog dat de Vader zichzelf op de derde dag na zijn dood had opgewekt, maar desondanks is deze theologie door de oude kerk afgewezen als simplistisch en onbijbels.⁶ Nu zal dit oordeel op allerlei hedendaagse denkers geen indruk maken, maar wie de nieuwtestamentische geschriften leest en hieraan enig gezag toekent, kan niet anders dan begrip opbrengen voor deze afwijzing. Te veel teksten zijn daarmee immers in strijd. Zo zegt ook de befaamde proloog van het evangelie van Johannes, de pijler waarop de term ‘incarnatie’ is gebaseerd, iets anders omdat daar tussen God en God, ofwel tussen God de Vader en God het Woord of de Zoon, Jezus Christus, wordt onderscheiden.⁷ Volgens dit evangelie is het Jezus die sterft, niet God de Vader. De theoloog die daaraan voorbij gaat, neemt het apostolische geloof niet serieus.

In De Langes beschrijving beschouwde ‘[h]et vroege christendom’ het echec van Jezus’ dood niet als een nederlaag van de Jezus-beweging, maar draaide het de zaken om: ‘de stervende man aan het kruis, is God’, terwijl de ‘voorzienige God-die-bestaat’ machteloos moest toezien hoe Jezus stierf (230). Opnieuw wordt iets gepretendeerd dat niet op een andere mening is gebaseerd – en over meningen valt te twisten – maar dat met zekerheid onjuist is. Zoals zojuist al bleek, geloofden de vroege christenen iets heel anders, nl. dat God op de derde dag Jezus uit de dood heeft opgewekt. Of Rollins hiervan ergens melding maakt, wordt in het artikel niet vermeld, maar wel zegt De Lange zelf aan het eind ervan nog dat we voortdurend op Stille Zaterdag leven, ‘in een permanent heen en weer tussen kruis en opstanding’ (238). Die opstanding werd eerder in het artikel echter in het geheel niet gethematiseerd, omdat de dood van God aan het kruis ervoor in de plaats kwam. Ondanks de verwijzing naar de opstanding wordt toch gezegd dat we voortdurend op Stille Zaterdag leven. Ik kan me er wel iets bij voorstellen, maar wat viert de kerk dan op Paaszondag? In deze ‘radicale theologie’ valt dat weg. Is dit niet opnieuw een teken van afscheid van het apostolische geloof?

Een andere bijbels-theologische kanttekening. Voorafgaand aan de zojuist geciteerde zinsnede schrijft De Lange: ‘Er is niets in de overlevering van en over Jezus dat je geruststelt met dat het allemaal wel goed komt, en dat je verlost van angst en twijfel’ (238). In zekere zin, met de nadruk op ‘allemaal’, is dit juist, want in de overlevering van en over Jezus zijn zijn uitspraken over het einde niet zoetsappig; er komt een oordeel, een scheiding tussen

⁶ Zie bijv. mijn boek *Jezus, de gnosis en het dogma*, Zoetermeer 2007, 232-235; in deze trant ook Jan Muis in zijn reactie op De Langes stuk in *Trouw*, ‘God is niet onder te brengen in simpele tegenstellingen’, *Trouw* 17 juni 2016.

⁷ Zie bijv. ook Hebrëeën 1:1-14; 10:5-7; 1 Johannes 4:9-10.

rechtvaardigen en boosdoeners (Matteüs 13:30; 13:40-43; 25:31-46; Johannes 5:28-29), en de hemelse verlossing is alleen voor de gelovigen bestemd (1 Tessalonicenzen 4:15-17). Dit laatste logenstraft echter de formulering dat er in de overlevering van en over Jezus *niets* is ‘dat je geruststelt met dat het allemaal wel goed komt, en dat je verlost van angst en twijfel’. Voor wie zich – althans volgens de genoemde overlevering, en daarnaar verwijst De Lange immers – tot Jezus’ volgelingen rekent en in hem gelooft, zijn er daarentegen wél allerlei teksten die troost geven en geruststellen, zowel in de synoptische overlevering alsook, in andere bewoordingen, in het evangelie van Johannes.⁸ Daarbij komen passages in de paulinische brieven die zelfs sterk suggereren dat het uiteindelijke heil voor alle mensen en de gehele schepping bestemd is.⁹ Misschien is dat niet te rekenen tot de overlevering over Jezus, maar die hoop is dan toch al opgekomen bij de vroegste auteur van het Nieuwe Testament, de apostel Paulus. Het is een goede vraag of zulke hooggestemde, hoewel niet altijd zoetsappige teksten een reële hoop geven of dat ze zijn te beschouwen als uitingen van een vroom, mythisch en daarom ongefundeerd verlangen. Maar het gaat er nu om dat volgens De Lange er ‘niets in de overlevering van en over Jezus [is] dat je geruststelt met dat het allemaal wel goed komt, en dat je verlost van angst en twijfel’. Dat is evident onjuist. Wie zo slordig naar het Nieuwe Testament verwijst, doet dat op grond van een herinnering aan vroegere lectuur die niet meer wordt gecorrigeerd door een steeds weer herhaalde lezing en studie van de teksten.

Een soortgelijk bezwaar is in te brengen tegen Rollins’ visie dat het christelijk geloof, als het al een religie is, is gebaseerd op twijfel en niet op zekerheid (230). Nu is twijfel enerzijds inderdaad een bijbelse notie, vooral in het Oude Testament, al wordt die vaak ook, maar dan meer in het Nieuwe Testament, in een negatief daglicht gesteld.¹⁰ Anderzijds zijn er genoeg bijbelteksten, zowel in het Oude als het Nieuwe Testament, die juist getuigen van zekerheid in het geloof.¹¹ Ik geef zonder meer toe dat het wat simplistisch lijkt tegenover een postmoderne visie waarin alle traditionele overtuigingen op losse schroeven komen te staan naar een paar bijbelteksten te verwijzen. Het gaat me echter hierom, dat die verwijzingen bevestigen dat Rollins zich aan de bronnen van het christelijk geloof in wezen niets gelegen laat liggen, afgezien van enkele noties daaruit die, uiterst eenzijdig geïnterpreteerd, hem te pas komen.

Tot slot

Uit Rollins’ vergelijking tussen christelijk geloof (dan wel religie in het algemeen) en verslaving concludeer ik dat hij erover denkt en spreekt als een buitenstaander. Hij heeft er afscheid van genomen en is nog bezig met enkele laatste restanten waarvan hij niet los kan komen. Maar het zijn stuiptrekkingen van een hypervrijzinnig christendom dat alleen toekomst heeft zolang het kan teren – of moet ik zeggen: parasiteren? – op het bredere christendom waarvan in de westerse cultuur nu eenmaal velen die daarin min of meer zijn gesocialiseerd afscheid nemen. Aan Rollins’ cafévieringen zal vast enige behoefte zijn om reden van de saamhorigheid en de herkenning die ze kweken, zo lang als het duurt. Maar het is strovuur dat zomaar weer voorbij kan zijn, tot zich weer een andere activiteit aandient voor mensen die hun christelijke verleden niet volledig achter zich willen laten.

Bovendien: diverse overwegingen die De Lange met verwijzing naar Rollins onder de aandacht brengt en aanbeveelt komen in allerlei vrijzinnige of sterk naar vrijzinnigheid neigende kerken allang voor. Een twijfelend geloof, de afwezigheid van Psalmen over God als

⁸ Bijv. Marcus 1:15; 8:35; 13:26-27 en parallellen; Johannes 10:10; 14:1-6.

⁹ Romeinen 5:15-19; 8:18-21; 11:25-32; 1 Korintiërs 15:20-28; Efeziërs 1:7-10; Kolossenzen 1:15-20.

¹⁰ Bijv. Psalm 73:2-16; 139:21-24; Job 10; 12-14 enz., Prediker 1 enz., Jeremia 20:7-18. Meer beschrijvend: Matteüs 28:17; Johannes 20:25. Negatief: Matteüs 14:31; 21:21; Jacobus 1:6-8.

¹¹ Bijv. Psalm 16; 23; 63; 116; Romeinen 8:31-39; Hebrëeën 11:1; 1 Johannes 5:1-12.

Schepper en Koning, preken waarin de Bijbel volstrekt eigennuttig wordt uitgelegd en een evangelische boodschap ontbreekt, vage gebedsteksten waarin veeleer vrome wensen worden verwoord, een 'schriftlezing' uit de Bhagavad Gita, predikanten die in kleine kring erkennen niet in God te geloven, laat staan in Jezus Christus in orthodoxe zin, maar wel hun werk blijven doen – het is er allemaal al. Daarvoor hebben we mensen als Rollins niet nodig.

Kan de kerken die aan meer traditionele, orthodoxe vormen van christelijk geloof vasthouden dan worden verweten dat zij daar belang bij hebben, om op die manier macht over mensen uit te oefenen, zoals De Lange denkt (237)? Dat is weer een voorbeeld van het framen van een kerkelijk leven waarin hij kennelijk niets ziet. Wie er zo over spreekt, doet dat als een buitenstaander. In kerken met een orthodoxe, of tenminste op de orthodoxie georiënteerde boodschap wordt gepoogd, vast te houden aan het evangelie dat sinds de apostelen is verkondigd, al is de uitwerking ervan inderdaad lang niet altijd geloofwaardig en soms beknellend. Maar moet het kind met het badwater worden weggegooid, om deze cliché-uitdrukking maar te gebruiken? De vraag stellen is hem beantwoorden. Knellende kerkelijke praktijken zijn er geweest en zijn er nog steeds, maar dan is het zaak dat zo'n kerk haar fouten inziet en zich voegt in de brede stroom van het evangelie waarin mensen van angst en beknelling worden bevrijd.

Op grond van eerdere ervaringen nog één overweging. Zou het zo kunnen zijn dat ik De Lange niet goed heb begrepen? Ik denk niet dat dat zo is. Een paar weken na de verschijning van zijn artikel heb ik in een e-mail mijn bezwaren aan hem voorgelegd. Minder uitgewerkt dan in het bovenstaande, maar mijn kritiek kwam op hetzelfde neer. Prompt ontving ik een zeer kort, en daarom ook zeer onbevredigend antwoord. Daarin schreef hij niet dat ik hem verkeerd had begrepen, maar erkende hij dat wij ons theologisch in verschillende richting bewegen. De mate waarin dat het geval is, betreur ik. Mijns inziens dient de kerk, in welke gestalte ook, op een intelligente wijze vast te houden aan de boodschap van profeten en apostelen, die door christenen van eerdere tijden in geloofsbelijdenissen is verwoord en die hun levens en ten dele zelfs hun cultuur heeft gestempeld. Vanzelfsprekend was dat nooit en zal dat nooit zijn. Maar wie van die oriëntatie afscheid neemt, raakt die niet het evangelie kwijt? Raakt die niet God kwijt?